

Maria Kycler

Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka w Katowicach na 500-lecie polskiego ekslibrisu

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 1, 199-202

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

CENTRUM INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKA AKADEMICKA W KATOWICACH NA 500-LECIE POLSKIEGO EKSLIBRISU

Przypadające w bieżącym roku 500-lecie ekslibrisu polskiego stało się okazją do zaprezentowania w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej w Katowicach autorskiej wystawy księgoznaków Krzysztofa Bąka oraz wygłoszenia wykładu na temat historii ekslibrisu.

Krzysztof Bąk uprawia artystyczną grafikę cyfrową, a jego działania artystyczne przede wszystkim koncentrują się wokół ekslibrisu i miniatury graficznej – jest autorem ponad 1000 znaków książkowych realizowanych w technikach cyfrowych. Absolwent wrocławskiej Akademii Sztuk Pięknych związał się z Instytutem Sztuki Wydziału Artystycznego Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, gdzie w Zakładzie Grafiki realizuje projekty artystyczne z wykorzystaniem bogactwa graficznego warsztatu, m.in. najnowszych osiągnięć druku komputerowego, a także zajmuje się teoretycznymi aspektami i filozofią księgoznaku. K. Bąk ma w swoim dorobku 77 wystaw indywidualnych w kraju i za granicą (Polska, Niemcy, Czechy, Dania, Portugalia, Wielka Brytania, USA, Kuwejt); brał udział w licznych prezentacjach zbiorowych i konkursach, uzyskując łącznie 30 nagród i wyróżnień. Jego prace znajdują się w zbiorach m.in. Muzeum Narodowego w Krakowie, Muzeum w Bielsku-Białej i Muzeum w Nysie.

W galerii CINIiBA zagościł w dniach 15–29 lutego 2016 r. z wystawą zatytułowaną „Exlibris Naturalis – ekslibrisy z motywami przyrodniczymi”. Użytkownicy biblioteki mieli okazję obejrzeć ekspozycję złożoną z kilkudziesięciu projektów książkowych znaków własnościowych o tematyce roślinnej i zwierzęcej. Zaprezentowane prace zostały wykonane w preferowanej przez artystę technice cyfrowej². Zdaniem K. Bąka:

¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Wystawa miała wcześniej miejsce podczas Nocy Biologów w gmachu Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska 15 stycznia 2016 r.; współorganizatorami byli pracownicy Katedry Fizjologii Zwierząt i Ekotoksykologii.

bez motywów zwierzęcych czy roślinnych trudno jest sobie wyobrazić ekslibris. Elementy przyrody ożywionej pojawiają się w tysiącach realizacji. Czasami są to przedstawienia tzw. mówiące, czyli związane z nazwiskiem posiadacza (np.: Dębowski ma w bukwinie liść dębu) czasem są to motywy poddane heraldyzacji, czasami jedynie ozdobniki. Jednak najciekawszy wydaje się trop, którym podąża część twórców traktujących roślinę lub zwierzę jako element symboliczny, niosący dodatkowe treści, dający asumpt do pokazania metafory, a tym samym stworzenia ciekawej historii o posiadaczu czyli Adresacie. Tą ścieżką staram się podążać w swoich księgoznakach. Przyroda jest dla mnie językiem. Metodą narracji, w której poprzez piękno i alegoryczne wartości natury opowiadam o pięknie i wartościach bohaterów moich ekslibrisów³.

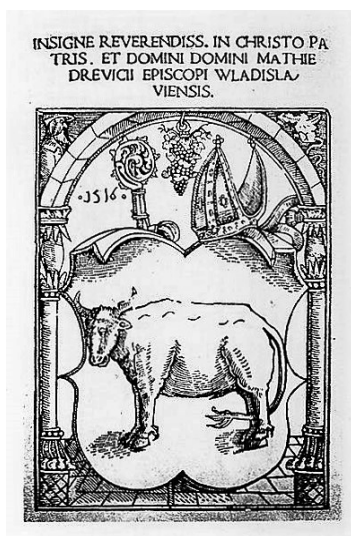
Il. 1. Ekslibris Hildebranda Brandenbura. Źródło: K.M. Bąk: Co to jest ekslibris? [prezentacja PPT]

Il. 2. Ekslibris Johannesesa Knabensberga. Źródło: K.M. Bąk: Co to jest ekslibris? [prezentacja PPT]

Krzysztof Bąk wrócił do tej myśli 26 lutego 2016 r. podczas finisażu wystawy i podsumowania jej przesłania artystycznego. Wygłosił wówczas otwarty wykład poświęcony dziejom znaku własnościowego książki. Mówca skoncentrował się na historii grafiki służącej oznaczaniu własności książki, czyli tytułowego ekslibrisu – od początku jego historii w XV-wiecznych Niemczech po dzień dzisiejszy. Nawiązał do zwyczaju znakowania dokumentów jeszcze przed wynalazkiem Gutenberga – manuskrypty zdobiły wówczas protoekslibrisy, malowane w postaci herbów rodowych, najczęściej w środku ozdobnej bordiury. Również XVI-wieczne ekslibrisy, które powstawały w technice drzeworytu, najczęściej wykorzystywały motywy

³ Wystawa pt. „Exlibris Naturalis – ekslibrisy z motywami przyrodniczym”. Pobrane 12 marca 2016, z: http://www.ciniba.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1387%3Awystawa-pt-qexlibris-naturalis&catid=69%3Awiadomoci&Itemid=14&lang=pl.

Il. 3. Ekslibris Macieja Drzewickiego.
 Źródło: K.M. Bąk: Co to jest ekslibris?
 [prezentacja PPT]

heraldyczne. Z czasem w ornamentyce ekslibrisów pojawiły się także treści alegoryczne i symboliczne. Autor – omawiając motywy tematyczne ekslibrisów na przestrzeni dziejów – uwypuklił motywy naturalne: zwierzę lub roślinę, niosące metaforyczną historię posiadacza księgoznaku.

Charakteryzując początki współczesnego ekslibrisu Bąk zwrócił uwagę na najstarsze, datowane na lata osiemdziesiąte XV w., drzeworyty niemieckie. Są to: anioł z tarczą w ręku, a na niej czarny wół z kołem w nosie – herb Hildebranda Brandenburga (Il. 1) oraz znak Johanneses Knabensberga – jeź z kwiatkiem w pyszczku na łące, opatrzony napisem: „Hanns Iglter das dich ein Igel Kuss” (Niech cię jeź pocałuje; Il. 2)⁴.

Mówca nawiązał do początku dziejów ekslibrisu polskiego, który wyznacza rok 1516; wówczas w wiedeńskiej oficynie Hieronima Wietora wydrukowano księgoznak dla biskupa Macieja Drzewickiego – absolwenta Akademii Krakowskiej, humanisty, bibliofila i dyplomaty. Jego główny element stanowi tarcza z herbem Ciołek (herb Drzewickich), pastorał oraz infuła biskupia, a całość zamknięta jest renesansowym portalem (Il. 3).

W dalszej części wystąpienia K. Bąk dokonał przeglądu ekslibrisów o tematyce przyrodniczej w perspektywie pięciu wieków i pojawiających się mód oraz stylów w sztuce, a także omówił pokrótce ich poziom arty-

⁴ Inskrypcja jest groźbą wobec złodzieja, mającą zabezpieczać dzieło przed kradzieżą.

styczny i techniki wykonania. Podkreślił wysokie walory artystyczne renesansowych znaków książkowych autorstwa m.in. Albrechta Dürera, Hansa Baldunga Griena, Lucasa Cranacha czy Hansa Holbeina. Zwrócił uwagę na obniżenie się poziomu artystycznego księgoznaków w XVII w. oraz rozwój barokowych ekslibrisów miedziorytowych, a także kunszt i różnorodność form ekslibrisu w XVIII w. przejawiające się m.in. wprowadzeniem nowych technik graficznych – akwaforty i mezzotinty. W opinii mówcy nowe spojrzenie na ekslibris przyniósł XIX w. i pojawienie się, obok arystokracji, nowej klasy społecznej – burżuazji.

Zebrani mieli okazję podziwiać przykłady najbardziej udanych znaków własnościowych, utrzymanych w estetyce akademizmu, symbolizmu, secesji, historyzmu, ekspresjonizmu, konstruktywizmu i art deco. Szczególne wrażenie wywarły prace z przełomu wieku XIX i XX, czyli okresu secesji, uważanej za drugi (obok renesansu) „wiek złoty” ekslibrisu.

Zakończenie wykładu K. Bąk poświęcił rozwojowi kolekcjonerstwa znaków książkowych i tworzeniu przez grafików ekslibrisów artystycznych, o bogatej i rozbudowanej formie graficznej.